

Koncz Károly: Mit olvas az író? - És mit olvasok (olvassak) én?

A lehetetlen vállalkozások egyike, amikor valaki (szerbe-)számba akarja venni, hogy élete során mely könyvek és milyen olvasmányok tették rá a legelementárisabb hatást, amelyektől (most kicsit túlzok!) tektonikus rengések érték a lelkét, s onnantól már más emberré lett, nem élhetett a régi, megszokott módon.

Egyik napon végiggondolja tehát, hogy igen, ezek és ezek voltak azok a gyönyörűséges olvasmányok, ennek és ennek, no meg amannak a szerzőnek a tollából, amelyek olvasásába beleborzongott teljes lényével, mert a reveláció erejével hatottak rá, s amelyek átértékeltették vele egész addigi életét. Csiszolták értelmét, mélyítették, gazdagították érzelmi világát, iskolázták, megerősítették erkölcsiségét, képessé tették összetettebb élmények befogadására, finomodtabb kínok megélésére. Ám egy hét sem telik el, már egészen más konstellációban mutatkozik a dolog, az elmélkedés tárgya, mert új és újabb szerzők és könyvek merülnek fel a múlt ködéből az emlékezet horizontján. Előrehaladva az időben, valahányszor újragondolódik tehát a kérdés, mindig más-más eredmény jön ki. És akkor még nem is számoltunk azzal a megkerülhetetlen ténnyel, hogy az illető, ez a valaki, végtelen szubjektív retrospektív vizsgálódásaiban, mérlegelésében és ítéletalkotásában, így a végeredményt tekintve nyilván és menthetetlenül hamis képet konstruál.

Egyszerűbb és egyértelműbb a képlet az egykönyvű embernél. Ne bonyolítsuk túl, tételezzük azt, hogy emberünk - ebben a kultúrkörben nagy a találati valószínűsége -, alkalmasint bibliás ember. És most abban a szűkebb értelemben legyen bibliás ember, hogy nem is nagyon vesz kézbe, nem olvas másmilyen könyvet. A Biblia tehát az a könyv, amit több-kevesebb rendszerességgel (rájár, újra meg újra visszatér hozzá) olvas. A Könyv szellemisége az, ami meghatározza, kitágítja, és rendszerbe fogja élethossziglan gondolkodását, világszemléletét, lelki alkatát, egész személyiségét. A könyves ember egészen más. Nála vélhetően a gyerekkortól kezdődően kiépül egy készség, majd szokásrendszer, ami állandósult szükségletté, az életvezetésben bevett gyakorlattá teszi a mindennapos olvasást. (Olvasni, és elgondolkodni az olvasottakon. Jó, most vissza ismét az elmélyült, intuitív olvasáshoz, és újra a kontempláció - meditációs objektumaink, a könyvek.) Ilyen kondícióknál viszont annyira sok tényezősek és szervesen rétegzettek a premisszák, a mérlegelendő kiindulópontok és hatások, hogy a kor színvonalán elgondolható legsokoldalúbb és legobjektívebb vizsgálódások sem tudnak visszakeresni és megkérdőjelezhetetlen hitelességgel felmutatni a személyiség éppen ilyen formálódásának és kialakultságának kismillió okát. Marad tehát az egyszerű, de talán legmegnyugtatóbban bevált önvallomásos-konfessionális módszer.

És függesszük is fel itt most a szofisztikát, koncentráljunk szorosabban vett tárgyunkra, helyettesítsük be a valaki személyét az íróéval, újlag feltéve a címben szereplő kérdést: mit olvas az író?

Megpróbáltam utánakeresni olyan forrásoknak, amelyek klasszikus írók vagy egyéb művészeti ágak neves alkotóinak vallomásait tartalmazza legkedvesebb olvasmányairól és magáról az olvasásról. Ókori szerzőknél is fellelhetők már efféle megnyilatkozások (Arisztotelész, Platon, Marcus Aurelius, Seneca), de szűkebb körben vizsgálódva, házunk táján, a magyaroknál is olvashatunk akár már a XV. században született szerzőnél feljegyzést az olvasásról, kedvelt olvasmányokról. Az ismertebb példákat említve: Janus Pannonius, Zrínyi Miklós, Pázmány Péter, Oláh Miklós, Szenczi Molnár Albert, Virág Benedek vagy Petőfi Sándor.

A XIX. század végéig nemigen található olyan kiadványt, ami rendszerezve összegyűjtené az ilyen tárgyú írói vallomásokat, ezért a régi korok íróinál ez csak műveikből, levelezésükből, önéletrajzaikból, esetleg életrajzaikból, naplóikból, visszaemlékezéseikből (kortársak

visszaemlékezéseiből), egyéb feljegyzésekből ókumálható ki. (Továbbá a feltételezhetően birtokukban volt, könyvtáruk részeként ismert könyvek aláhúásaiból, széljegyzeteiből. Egy újkori példa: Bartók bevett szokása volt ceruzával a kézben olvasni. Innen tudható - és nem felesége, Pásztory Ditta elmondásából -, hogy leggyakrabban forgatott, kiemelten fontos szerzői Nietzsche, Rousseau és Ady Endre voltak.)

A külföldi példákat mellőzve, itthon, Magyarországon az 1800-as évek vége óta találjuk írásos nyomát annak, hogy felkértek magyar írókat, művészeket, nyilatkozzanak legkedvesebb olvasmányaikról. Az első ilyen jellegű vállalkozás minden bizonnyal Kiss József lapjában, A Hét hasábjain látott napvilágot 1893-ban. A szerkesztőség az irodalom, a művészet területén működő "előkelőségekhez" körlevél útján intézte a következő kérdéseket: "Az egyetemes, minden irodalmi ágat magában foglaló világirodalom melyik hét könyve az, mely az igen tisztelt uramnak mindenek felett kedves? Melyik az a hét könyv, melyet megtartana, ha hét könyvön kívül minden egyéb irodalmi műtől mindörökre megválni volna kénytelen?" (Ugye, ismerős? Vö.: lakatlan sziget. Figyeljünk továbbá: a 7-essel mint mágikus számmal való játékra, egyben rárimeltetésére a folyóirat nevére.)

A szerkesztő Kiss József felkérésére 42 író, művész nyilatkozott a szerinte legjobb hét könyvről. A kérdésekre sok, immár elfeledett korabeli személyiség mellett, többek között, a következő, ma is közismert (?) író, művész és tudós felelt: Ábrányi Emil, Acsády Ignác, Jászai Mari, Justh Zsigmond, Kozma Andor, Jókai Mór és Vámbéry Ármin. A közzétett válaszokban a leggyakrabban szereplő nevek a magyarok közül: Petőfi, Jókai és Arany, a külföldiek közül: Shakespeare, Goethe és Dickens. Talán a különös, megkötő jellegű kérdésfeltevés következtében, a megkérdezettektől kevés igazán érdekes válasz érkezett be. A megkapott eredményből mindenesetre kitűnik, hogy bár a XIX. század utolsó évtizede - az egy Jókait kivéve - nem dicsekedhet hazai viszonylatban kimagasló irodalmi alkotókkal és művekkel, mégis, a kulturális élet mértékadó személyiségei értékválasztásaikban a színvonalas, az idő megrostálta igazán értékes alkotásokat részesítették előnyben.

Időrendben Gyalui Farkas vállalkozása követte A Hét körkérését, ő már tanulva Kiss Józsefék hibájából, nem korlátozó, megszorító jellegű kérdésekkel fordult a nyilatkozásra felkértekhez. Legkedvesebb könyveim címmel, 1902-ben bocsátotta közre kora kiváló íróinak, művészeinek vallomásait olvasmányaikról. A kiadvány a könyvek kultuszát is kívánta szolgálni, ezért közölte néhány nyilatkozó ex librisét is. Kötetének céljáról a szerkesztő így nyilatkozott: "Az irodalomtörténetnek és művelődéstörténetnek kívántam adatokat szolgáltatni a mai magyar szellemi élet néhány vezérének s kiváló munkásának olvasmányáról. Hiszem, hogy sikerül a közfigyelmet általuk ráirányítanom a könyvekre."

Gyalui mintegy 34 "nagyság" vallomását gyűjtötte össze. A nyilatkozók között ott találjuk Ábrányi Emil, Ágai Adolf, Bársony István, Bartha Miklós, Benedek Elek, Gárdonyi Géza, Herczeg Ferenc, Hermann Ottó, Jászai Mari, Jókai Mór, Mikszáth Kálmán, Rákosi Jenő, Rákosi Viktor (Sipulusz), Szabolcska Mihály, Tóth Béla, Tömörkény István és Vámbéry Ármin nevét. A könyvet név- és tárgymutató egészíti ki. Kiderül belőle, hogy a legtöbbször előforduló nevek a magyaroknál: Jókai, Petőfi, Arany, Vörösmarty, Jósika Miklós és Eötvös József, míg a külföldieknél Dickens vezet, őt követik sorrendben Shakespeare, Victor Hugo, Heine, Goethe, Schiller, Dosztojevszkij és Cervantes. Gyalui, többek között abban látta összeállításának igazi jelentőségét, hogy megmutathatta, mi volt "a könyv szerepe és hatása nemzetünk újabb szellemi életében".

A következő kiadvány Könyvek könyve címmel jelent meg Köhalmi Béla szerkesztésében, 1918-ban. Nyolcvanhét magyar író, tudós, művész nyilatkozott olvasmányairól, a következő felhívás alapján: "Most, hogy a háború véres függőnye mögött hirtelen hódításokat tesz a magyar könyv, ideje talán arra gondolni, hogy ezt a hirtelen támadt könyvkultuszt el is kellene mélyíteni azok tapasztalataival, akik a könyvvel régóta intim viszonyban vannak. Ezért jut

eszünkbe ma, hogy megkérjük, írja meg - tetszésére bízva, hogy tíz sorban vagy százban - melyek azok a könyvek (nemcsak magyarok), melyek állandó vagy újra meg újra visszatérő olvasmányai, és hogy átmenetileg mely könyvek gyakoroltak Önre mély hatást?"

Kőhalmi körkérdésére a kor irodalmi életének színe-java válaszolt, így a szerkesztőnek alkalmá adódott kötetében felvonultatni a kortárs (saját szavával élve: "diadalmas") új írónemzedékének legjelentősebb hazai képviselőit. A teljesség igénye nélkül, íme egy reprezentatív névsor: Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Benedek Marcell, Bíró Lajos, Fülepi Lajos, Gárdonyi Géza, Hatvany Lajos, Hevesi Sándor, Ignó, Karinthy Frigyes, Kassák Lajos, Kosztolányi Dezső, Lesznai Anna, Lukács György, Móricz Zsigmond, Oláh Gábor, Pásztor Árpád, Révész Béla, Schöpflin Aladár, Szabó Dezső, Szini Gyula, Tóth Árpád.

Két évtized elteltével, 1937-ben ugyancsak Kőhalmi Béla szerkesztésében jelent meg Az Új könyvek könyve, amelynek kérdései elsősorban az 1918-ban megkérdezettekől, az akkori résztvevőktől érdeklődnek a közben eltelt majd' húsz év legnagyobb hatású könyveiről: "A világháború utolsó évében Könyvek könyve címen megjelent 87 magyar író, tudós, művész vallomásait egybefoglaló munkához kapcsolódik jelen anketom első fejezete. Fájdalom, sokan elköltöztek - ki örök hazába, ki idegenbe - a régi anket résztvevői közül. Anketom folytonosságát megőrzendő, körlevelemmel elsősorban a régi anket szereplőjéhez fordultam. Az elébük tárt kérdések háború utáni éveik olvasmányai iránt érdeklődnek, hiszen a fejlődésükre gyakorolt hatásokról már beszámoltak:

A világháború óta eltelt közel két évtized alatt mely művek voltak azok, amelyek hatása messze túlnőtt az úgynevezett elolvasandó könyvek hatásán, melyek azok, amelyek függetlenül attól, hogy mennyit köszönhet nekik, szeret (újra meg újra visszatérő olvasmányok), melyek azok, amelyeket trouvilleként üdvözölt, volt-e közöttük olyan, amelynek kívánatos, szükséges megrendülést köszönhetett? (Döntő olvasmány.)"

Az 1918-as (a kor szép szavát idézve: "anketon") már nyilatkoztak közül a kérdésekre többek között a következő írók, irodalmárok válaszoltak: Babits Mihály, Benedek Marcell, Hatvany Lajos, Ignó, Oláh Gábor, Schöpflin Aladár.

A könyv második része azok vallomásait tartalmazza, akik valamilyen okból 1918-ban még nem nyilatkoz(hat)tak. Nekik, az elmaradást pótlandó, két kérdésre is válaszolniuk kellett:

"1. Világképe, eszményei kialakulására fejlődésére, mely művek voltak jelentős befolyással? (Nem katalógusszerű felsorolást kérek.)

2. Mely művek voltak azok, amelyek hatása messze túlnőtt az úgynevezett elolvasandó könyvek hatásán, melyek azok, amelyeket függetlenül attól, hogy mennyit köszönhet nekik, szeret (újra meg újra visszatérő olvasmányok), melyek azok, amelyeket trouvilleként üdvözölt, volt-e közöttük olyan, amelyeknek kívánatos, szükséges megrendülést köszönhetett? (Döntő olvasmány!)"

Itt már 173 író, művész és tudós ír olvasmányairól. Hogy mennyire nagyralátóan, és komoly elszánással indította e megismételt vállalkozását a szerkesztő, jól megvilágítja az a körülmény, hogy kérdéseit több mint kétezer magyar írónak, tudósnak és művésznek küldte el. A megkérdezettek nyilván az akkor élő, a századforduló és a huszadik század első felének írói, az egymást követő Nyugat nemzedékek és kortársaik. Némely írónál életének különböző korszakából származó vallomásait egymás mellé helyezve érzékelhetjük az adott alkotó irodalmi ízlésében végbement változásokat is. De tekintsünk egy névsort, válogatva az újonnan nyilatkozók, a fellépő (akkori) újabb nemzedékek képviselői, alkotói közül: Bartalis János, Bernáth Aurél, Bóka László, Déry Tibor, Falu Tamás, Füst Milán, Gulyás Pál, Halász Gábor, Illyés Gyula, Karácsony Benő, Komlós Aladár, Laczkó Géza, Márai Sándor, Németh Andor, Ortutay Gyula, Pap Károly, Radnóti Miklós, Ráth-Végh István, Remenyik Zsigmond,

Sárközy György, Sík Sándor, Szabó Lőrinc, Szabó Pál, Szép Ernő, Szerb Antal, Tersánszky Józsi Jenő, Tompa László, Várnai Zseni, Vas István, Veres Péter, Vikár Béla.

A könyv végén lévő statisztika kimutatja, hogy ebben a kötetben Ady Endrét nyilvánítják a legtöbben döntő hatású költőnek. A sorrend a továbbiakban a következő: Tolsztoj, Dosztojevszkij, Arany, Goethe és Shakespeare.

Kicsit visszaugorva az időben, feltétlenül szót érdemel még a század eleji nemzedéket bemutató Száz Magyarok Könyve. Ebben a kortárs magyar irodalom képviselőinek legjava mutatkozott be, Adyval az élen Babits Mihály, Kosztolányi Dezső, Krúdy Gyula, Bródy Sándor, Tömörkény István, Herczeg Ferenc, Tersánszky Józsi Jenő, Móricz Zsigmond, Laczkó Géza, Nagy Lajos és a többiek. Száz író adott magáról önvallomást, csatolta fényképét, portréja alá névalírást, és kiválasztotta legkedvesebb novelláját. Hosszú ideig ez a könyvsorozat, a legendás Légrády-féle Száz Magyarok Könyve (1928-tól tíz kötet!) volt a művelődni vágyó nagyközönség, nemkülönben a diákok szívesen forgatott kézikönyve a századforduló és a századelő korának magyar prózájáról. Innen, a sorozat köteteiből is kideríthető volt az alkotók, szerzők irodalmi vonzódása, kedvenc olvasmányainak sora.

E rövid írás keretében nem törekedhetek a tárgykörben részletezően átfogó kép felvázolására, már csak azért sem, mert a későbbi évtizedekben igencsak megszorodtak a hasonló tartalmú kiadványok, nyilván a folyamatosan gyarapodó olvasóközönség megmutatkozó érdeklődésének következményeként is. Néhány cím, csak mutatóban, a későbbiekben megjelent könyvekből: az Erki Edit, majd Lengyel Péter szerkesztette Látogatóban. Kortárs magyar írók vallomásai két kötet (1968., 1971.), vagy a Tóbiás Áron összeállításában megjelent Írói vallomások (1971.). A sor tehát folytatódott, és mindinkább kibővült a sajtóban megjelenő, mindennapi gyakorlattá váló íróinterjúkkal (egyetlen példát említve csak: az Új Írás folyóiratban a '70-es évek közepén sorozatban megjelent nagyszerű Pályám emlékezete jellegű írói önvallomásokkal), amelyek később összegyűjtve, kötetbe szerkesztve sorra könyv formájában is napvilágot láttak.

Találomra kiragadva egyetlen évet a huszadik század második felének közepéről (1974), meggyőződhetünk, hogy adott évben csak a kiadott könyveket figyelembe véve (és mellőzve az időszaki kiadványokat, napi sajtót), mennyire hangsúlyosan, szinte tematizáltan (hogy egy később meggyökeresedett és elhíresült kifejezéssel éljek) van jelen az írók, a szellem emberei iránti érdeklődés a közfigyelemben és közgondolkodásban:

Írók, képek. Írók, költők gyermek- és ifjúkora (szerk. Szabó Ödönné),

Az író dolga. Magyar írók és költők az irodalom szerepéről-helyéről (vál. Gábor Emil)

Írók könyvek közt. Kortárs magyar írók vallomásai olvasmányaikról (összeáll. Batári Gyula). Itt kell megemlítenem, hogy Batári Gyula az a magyar kutató, aki tanulmányaival, köteteivel legmélyebben feltárta a téma magyar és részben külföldi vonatkozásait.

A továbbiakban nem szeretném már terhelni ezt a dolgozatot (és az olvasó becses figyelmét) hosszas írónévsorokkal, bizonyítandó, hogy a nyolcvanas, kilencvenes majd az azt követő években is milyen sok szerzőt megkérdeztek, kifaggattak, mélyinterjúváltak olvasmányaikról, s ők miként vallották meg, hogy az általuk gyerekkoruktól olvasottak közül mely alkotók milyen művei hatottak személyiségükre katartikus élménnyel, sorsukat is alakítandó. Egy benyomást ellenben mindenképp szándékomban áll megosztani az érdeklődőkkel (részben vagy egészében végigolvasva a fentebb sorolt könyveket, folyóiratokat, interjúkat, leveleket), történetesen azt, hogy az ismertett statisztikák - bár korrektek az írók kedvelt és kedvezően értékelt olvasmányairól - előnyben részesített, kiemelt szerzőiről, mégis, csak az összesített eredményt tükrözik. S nem mutatják meg a mögötte álló élményekben gazdag (önfeledt, a katarzist és megrendültséget is ismerő olvasásokat, amelyek kétséget sem hagynak az ember kozmoszba ágyazottságának bizonyosságára felől), sokszínű életeket, személyiségeket. Ezek az írói válaszok sokfélék, és nem csak terjedelemre különböznek.

Viszonylag kevés (az általam elvártaknál sajnálatomra valahogy kevesebb) a valóban vallomásszerű, skrupulusok, aggályok nélkül feltárulkozó megnyilatkozás. Ha a nyomda ördöge által, teszem azt, felcserélődött volna két író neve az általuk beküldött válaszlevelek alatt, arra az érintetteken kívül valószínűleg senki rá nem jönne az idők végezetéig. Ez persze nem minden író esetében lenne így, hisz íróságuk egyben egyediségükben, eredetiségükben is rejlik (Buffon: *Le style, c'est l'homme*. A stílus maga az ember). Ám a sok-sok válaszból azért olykor árnyalatosabb kép is kikerekedik, ami az említett összesített statisztikákban nem mutatja meg magát. Azokból ugyanis nem derül ki, hogy a XIX. században született írók közül milyen sokan olvasták Thomas Carlyle: A francia forradalom történetét, ami az akkori időkben kultkönyvnek számított, ahogy ma mondanánk. Valahogy az sem derül ki eléggé világosan, hogy ezek az írók (meg a mostaniak) maguk is voltak gyerekek, és nem csak Homéroszt, Dantét, Shakespearét, Goethét és Dosztojevszkijt, a későbbiekben pedig Thomas Mannt, Rilket és Proustot, Kafkát, Musilt és Joyce-t olvastak, hanem bizony olvasták a Grimm testvérek meséit, Andersen nagy mesekönyvét, Kiplingtől A dzsungel könyvét. Az Egri csillagokat, Robinsont, Cooper indiánregényeit, Karl May vadnyugati történeteit, Mark Twain, Verne és Jókai sok-sok népszerű regényét. A beszélő köntöst és A láthatatlan embert. Hogy olvastak csapnivaló ponyvát, számos izgalmas detektívregényt, Rejtőt, és hogy sokak napi olvasmánya volt a Biblia, különösen az Evangéliumok.

Néhány író vallomásából kiviláglik, hogy nem elsősorban különböző olvasmányait tartja meghatározónak lelki alkata, szellemi arculata kialakulásában (hogyne, azokat is), de sokkal inkább az élet kisebb-nagyobb történéseit, megpróbáltatásait, felemelő élményeit, a szűkebb és tágabb életközösséget, annak fölnevelő, inspiráló erejét (mint Justh Zsigmond, Tömörkény István, Kassák Lajos).

Miután hosszasan kifejtette mondandóját olvasásról, könyvekről, régi és kortárs szerzőkről, egy hirtelen váltással vajon ki írhatta nyilatkozata zárlataként a következő meghökkentő sorokat? "Nem folytatom - most veszem észre, nem tudok felelni. Holnap talán mást írtam volna, mint ma. A legszebb könyvet - ez kellene hogy legyen minden írónak a hite - még nem írták meg." (Hát persze hogy Karinthy Frigyes).

Hogy mainapság mit olvas az író, ugyanúgy megtudhatjuk a bevett, hagyományos módon: elolvassuk a megjelenő interjúkötetekben, önéletrajzokban, kismonográfiákban, publikált naplórészletekben, levelezésekben, folyamatosan szemlézzük a tetemes kurrens és retrospektív sajtót. Ám, ha naprakészen kívánunk tájékozottak lenni (kellő jártasság birtokában), csak szörfölnünk kell a világhálón. Magára valamit is adó auktor nem lehet már meg saját (sűrűn karbantartott, frissített) honlap nélkül. Manapság egyre elterjedtebb a blog, mindenki blogol: blogol a politikus, a vállalat- és intézményvezető, blogol a diák, a tanár, a portás, a rendőr, mért ne blogolna az író? De bizony azt teszi (blogja van neki), hát hiszen munkaköri kötelessége, lelki kényszer a mindennapos írás öneki. Ismerek jó nevű irodalmárt, akinek évekre visszamenőleg megtalálható az interneten olvasónaplója (ennyi könyvet, ennyi mindent képtelenség elolvasni!), folyamatosan, rövidebb-hosszabb terjedelemben elemzi és értékeli az olvasottakat, és mindez kiegészül az őt olvasók egyetértő-vitatkozó kommentjeivel. Élnek-virulnak még a hagyományos formák és utak is, némileg talán megújulnak, alkalmazkodnak a kor megkívánta követelményekhez: teret nyer a rövidpróza (emellett persze változatlanul él az asztalt beszakító nagyregény, az opus magnum ideája is), a villáminterjú, az egy flekknyi (vagy annyi se) recenzió, a minieszé, amit talán szerencsésebb lenne kisesszének nevezni. Egy szó, mint száz, hogy mit olvasnak az írók, manapság azon melegében megtudható, amint ilyen irányú megnyilatkozásait feltették a hálóra.

No, és akkor tehát mégis mit olvasnak a mai írók? Mindent. A kortársakat és mindenki mást (tájékozódva kell lenni [sic!], hogy mit ír a másik?). Esetleg mégsem mindenkit, csak a saját branchesbelieket - egymásnak írunk, egymást kell olvasnunk! belterjes, enyhén homoerotikus

stichjével -, továbbá saját magukat is olvassák (újra és újra előveszik régebbi dolgaikat), még ha dühödten visszautasítják ennek akár csak a feltételezését is. Aztán kétségtelenül olvassák a félmúlt és régmúlt klasszikusait, mármint ki-ki a maga beágyazottsága szerinti kánon üdvözítő és csalhatatlan értékrendjében kijelölt klasszikusokat, házi bálványokat és piederstálra emelteket. És hát igen, olvassák a kreált, éppen soron lévő, tiszavirág életű "szent teheneket". Olyik alkalommal átolvasnak az ellentábor irodalmába is (ez irodalom? fürtelem!), mit kotyfolnak ők, odaát, obskúrus vegykonyhájuk görebjeiben?

Persze ne sarkítsunk, ne karikírozunk, kortárs íróink olvasási gyakorlatának és szokásainak szélesebb a spektruma, előbbieken vázoltnál sokkal árnyalatosabb a panorámája (hiszen a szekértáborokon kívül rekedteknek is olvasniuk kell valamit). És elnézést, hogy nem térek ki külön a nőírókra, költőnőkre, irodalmárnőkre és a női irodalomra (tudom, ilyen nincs is, már a megfogalmazás is téves, mert csak író van és költő, aki lehet férfi, lehet nő, ... sőt.) Ilyen értelemben tehát mindenkit beleérték, ha írókról, alkotókról ejtek szót.

Már csak egy rövid kitekintés erejéig igényelném az olvasó figyelmét: vajh, mit olvasnak a külföldi írók?

Hogy felelevenítsem az ebben a tárgyban régebben olvasottakat, kézbe vettem újra az 1965-ben két kötetben megjelent, az Európa Kiadó által kiadott, Kulin Katalin válogatta Interjú. Nagy írók műhelyében című kiadványt. Ebben a könyvben még olyan alkotók szerepelnek, akkoriban olyan nagynevű írókkal lehetett interjút készíteni élő egyenesben, akiket ma már minden további nélkül és méltán tartunk klasszikusoknak. Úgy mint: Simone de Beauvoir, Jean-Paul Sartre, Francois Mauriac, Louis Aragon, Alberto Moravia, Ivo Andric, Ilja Ehrenburg, Leonyid Leonov, Jevgenyij Vinokurov, Friedrich Dürrenmatt, Heinrich Böll, Maria Dabrowska, Jerzy Andrzejewski, Aldous Huxley, John Steinbeck, Ernest Hemingway, William Faulkner és Henry Miller. Jó, megengedem, azért nem vált mindegyikükből klasszikus. A megnyilatkozásaikból ellenben kiderül, hogy nagy tiszteletben tartják (főleg az európai kultúrában elfogadott és kanonizált) klasszikus szerzőket és irodalmat, és olvassák is őket rendületlenül.

Ha már az 1965-ös Interjú-köteteket újraolvastam (igazából csak átfutottam), nyilván nem hagyhattam figyelmen kívül folytatásukat, az 1975-ben megjelent, Köves Erzsébet szerkesztette, szintén Interjú. Nagy írók műhelyében címmel kiadott két kötetet sem. A nyilatkozó írók: Roger Vailland, André Maurois, Robert Merle, Nathalie Sarraute, Michel Butor, Vaszilisz Vaszilikov, Csingiz Ajtmatov, Jevgenyij Jevtusenko, Szergej Zaligin, Elias Canetti, Siegfried Lenz, Peter Weiss, Hans Magnus Enzensberger, Johannes Bobrowski, Graham Greene és Saul Bellow. (Fájdalom, nem mellőzhetem a nevek felsorolását, ha ugyanis nem ismerjük konkrétan, személy szerint, név szerint az interjúalanyokat, csak a homályos jelentésű külföldi írók fogalomkörében gondolkodhatunk.) És akkor lássuk a másik kötetben szereplőket is: Truman Capote, Norman Mailer, Archibald Macleish, Jorge Amado, Gabriel García Márquez, Miguel Ángel Asturias, Kazimierz Brandys, Tadeusz Rózewicz és Mesa Selimovic.

Náluk is megfigyelhető, akárcsak az egy nemzedékkel korábbi szerzőknél, hogy érdeklődésük és figyelmük fókuszában továbbra is az európai irodalom marad, és bár olvasnak észak- és dél-amerikai, afrikai, távol-keleti (és úgynevezett egzotikus irodalmat) szerzőket is, minden mást ahhoz, mármint az európai irodalomhoz - mint viszonyítási ponthoz - mérnek. Mind nagyobb súlyt kapnak olvasmányaikban, tájékozódásukban a nemzeti, a kisebb népek, népcsoportok, (ha tetszik) kismemzeti irodalmak. Emellett színezi olvasmánytérképüket szülőhazájuk vagy választott hazájuk irodalmának hangsúlyos jelenléte, az adott szűkebb kulturális régió irodalmi hagyománykövetése, -értelmezése.

Némileg más a koncepciója Abádi Nagy Zoltán műfordító, irodalmár, amerikanista kutató könyvének, amelyet 1997-ben bocsátott közre Világregény - regényvilág. Amerikai íróinterjúk

címmel. Kevesebb az interjúkötetekben megszokottnál a megkérdezett szerzők száma, de jól megválogatott az írók személye, ugyanis a huszadik század utolsó negyedének jellegzetes irodalmi (amerikai és világirodalmi) irányzatainak prominens képviselői. Tehát: Walker Percy, Kurt Vonnegut, William Gaddis, E. L. Doctorow, Ronald Sukenick és Raymond Federman.

Ahányan vannak (hatan), annyi felől jöttek, annyiféle gyökerekkel rendelkeznek mind családi téren, mind a kulturális háttérüket, irodalmi működésüket illetően. Olvasmányaik, szerteágazó érdeklődésüket és vonzódásaikat tekintve azonban felfedezhetünk nagyfokú hasonlóságot is. A hagyományosan elfogadott irodalmi és kulturális értékek felé tájékozódás és azok elsajátítása mellett nagy nyomatékot kap életművükben a kifejezetten amerikai irodalom és kultúra hagyományainak újragondolása, hangsúlyos beépítése az oeuvre-be. (Emerson, Mark Twain, Edgar Allan Poe, Walt Whitman, Emily Dickinson, Herman Melville, Ambrose Bierce, William Faulkner, Ezra Pound, Ernest Hemingway, Arthur Miller stb. műveinek kritikai újraértelmezése, interiorizálása.)

Lévai Balázs nagysikerű televíziós beszélgetései világhírű írókkal, nyomtatott formában is a nagyközönség elé került. Először 2004-ben, miután nyilvánvalóvá vált, hogy szerencsés ötletnek bizonyult a műsor elindítása; az előzetes elvárásokat messze meghaladta a nézőszám alakulása, egyre növekedett az érdeklődés. Bestseller - a világ nyitott könyv. Lévai Balázs világirodalmi beszélgetései címmel jelent meg a könyv, Esterházy Péter előszavával. A megkérdezett írók: José Saramago, Helen Fielding, John Updike, Mario Vargas Llosa, Harold Pinter (irodalmi Nobel-díjas író, 2005.), Michael Cunningham, Paul Auster, Orhan Pamuk, Ludmila Ulickaja, Paulo Coelho, Alessandro Baricco és Martin Walser.

Az interjúsorozat folytatása sem bizonyult kevésbé sikeresnek, így 2008-ban könyvalakban ismét megjelenhetett a beszélgetések szerkesztett szövegváltozata. Lévai Balázs: Bestseller. A világ nyitott könyv. Új beszélgetések jól ismert címmel. Az újabb résztvevők: V. S. Naipaul, Umberto Eco, John le Carré, Philip Roth, Bret Easton Ellis, Pawel Huelle, Ken Follett, Roland Schimmelpfennig, Salman Rushdie, Margaret Atwood, Michael Ondaatje, Kazuo Ishiguro és Roddy Doyle.

Mindkét könyv arról tanúskodik (maradjunk most csak a könyveknél), hogy a külföldi írók felől közelítve is ugyanazt tapasztalhatjuk meg, amit saját kis köreinkben, hétköznapiakon, de akár vásár- és ünnepnapjainkon: elérkezve, s immár távolodva az ezredfordulótól, világunk elképzeltetlen léptékben kitágult és bonyolult lett, miközben az is igaznak bizonyul, hogy ez a világ mostanra már egy belátható és olykor akár szerethető világfaluvá változott. Ezt olvassák ki ezek az interjúra felkért külföldi írók is az általuk olvasott művekből, ezt írják meg maguk is saját alkotásaikban, legyenek bár képviselői akármelyik művészeti-irodalmi irányzatnak.

Ne tévesszen meg bennünket, hogy századunk (ebbe még az éppen elmúlt századot is beleérttem) írói már zömében nem szent elhivatottak, hanem akad közöttük szép számmal önmagát felépített profi is, aki - szó se róla - a mesterséget (a technét) tökéletesen elsajátította, ő már tanult kreatív írást, úgy képezték az egyik ilyen kurzuson, mármint maga is kreatív írást tanít egy isten háta mögötti nevenincs főiskolán. Akit megcsináltak, sok-sok pénzzel, reklámmal és promócióval (kiírt tender nélkül) felfuttattak a bestseller lista élére.

De tudnunk kell, hogy az emberi lélek több ezer éve változatlan. A hamisság, az erkölcsi és mély gondolati fedezet nélküli művészkedés csak ideig-óráig lehet megtévesztő. Azon kell legyünk, hogy sajátunkká, személyessé, bensővé éljük (olvasmányainkban is) világunkat, mert az élet úgynevezett nagy kérdéseire, a világ dolgaira való rákérdezés és az azokon történő lelkiismeretes, vívódó és önfaggató töprengés nélkül nem teremődhet és nincs átélhető, igaz művészet sem. Mert minden elhivatott olvasó nemcsak a szemével és értelmével olvas, hanem a szívével, egész fizikai valójával, zsigereivel és vérköreivel is. A jó könyv, a lélekig hatoló

mű egzisztenciális alapélmény, közelébe visz a misztériumoknak, transzcendens távlatokba lendít (nem sok ez egy kicsit?), megállítja az időt, hosszú évek elteltével is emlékszünk rá, még arra is, hogy mikor olvastuk, s az élmény felidézése az idők múltával is az adott életkor hangulatait, levegőjét hozza vissza újra átélhetően. A könyv közvetítette hatás az emlékezésben jön segítségünkre leginkább. Egyéb boldogságok mellett többek között arra is való az olvasás, az irodalom, hogy általa megélhessük a saját és a mások által megírt életeinket, történeteinket.

P. S.: A dolgozatom alcímében szereplő kérdésre: És mit olvasok (olvassak) én? - fájdalom -, majd egy következő alkalommal felelek.